

tábornál még az esti tábortűzhöz is kevés. A világitás olyan erős, hogy zavarja az imádsághoz szükséges összeszedettséget. A kehely és a paténa, a gyertyatartók provokatív szegénységet sugallnak, a betontömb-oltár előtt konyhasztalka, rajta esküvők után hervadó virágok. A villanykörték a villanydróton csupaszon lógnak. Semmi kétségem afelől, hogy az ilyesfajta templomok építői hitetlenek." Ilyen környezetben, s főként ha mindehhez a szentbeszéd kuszasága társul, vagy a mikrofonnal körbejáró pap vitát próbál kicsiholni kollektív szentírástértelezés címén, érthető az egyik hívő állítása: „Nekem minden vasárnap igazi áldozat a szentmise.”

E sorok írója gyakran kényszerül olyan építészeti megjelenítésű templomban misézni, ahol legszívesebben állandóan csukva tartaná a szemét, de a változó szövegek miatt ezt nem teheti. Amikor az állandó részekhez ér, melyeket fejből ismer, szemét időnként behunyja. A hívek ezt a transzcendens felé törekvő lelkeség jele gyanánt tartják számon, noha a pap részéről mindez nem több, mint menekülés néhány pillanatra az immanens csúnyaságtól, amelyet az építész modern és eredeti megoldásként adott el az ízlést némileg nélkülöző egyháziak felé.

Török József

A fény ünnepe

A nagyszombat illetve a húsvéti vigília szertartása valamennyi ó- és középkori eredetű liturgiában talán a legbonyolultabb az év során, egyszersmind a legtöbb jelképi értelmezést rejt magában. Három fő eleme, az új fény ünneplése, az Egyház új tagjainak megkeresztelése és a vigília-mise már a legkorábbi liturgikus formulákban megtalálható; a részletek idővel eltérő módon gazdagodtak. Az első rész, a „fény ünnepe” számos ókeresztény vagy még a kereszténység előtti szakrális elemet és jelképet szintetizál.

A természet megújulása, „föltámadása” a legtöbb ókori nagy vallásban a tavaszponthoz, a tavaszi napéjegyenlőséghez kötődött: a nappal hosszabb lett az éjszakánál, a fény legyőzte a sötétséget, a jó a rosszat (egyiptomi hitvilág, mazdaizmus, Mithrasz-kultusz). Ehhez további fényszületésként társult a tavaszpont utáni holdtölte, amikor is nemcsak nappal, hanem az éjszakában is győzött a fény. Az egyistenhívő zsidó vallásban is helyet kapott ez az ősi hagyomány: a régi zsidó évkezdet nem ősszel, hanem tavaszkezdetkor volt (Niszán hónap), s ennek holdtöltéje lett a legnagyobb ünnep, az Egyiptomból való megszabadulás napja (Pészach). De a római naptár évkezdete is Mars isten hónapja, az az március volt már a Numa Pompilius-féle naptárban (Kr. e. 540 k.).

A keresztény húsvét napja, Krisztus föltámadása a zsidó naptár Niszán havának 15. napjához kötődik, így a tavaszhoz és fényhez kötődő jelképek adóttak voltak az egyéb antik hatásoktól függetlenül is. A korai rómovárosi liturgiában a vasárnapokra készülő virrasztó istentiszteletek előtt rendszeresen volt tűz-

szentelés (lucernarium) és körmenet, s a gyülekezőhely (háztemplom, katakomba, oratorium) világító eszközeit az új, megszentelt tűzről gyújtották meg. A keresztény vallás hivatalos római (császári) elismerését követően Nagy Konstantin császár (306–337) húsvét éjjelén Róma városának utcáin is díszkivilágítást rendelt el, mintegy jelezve, hogy az egész város osztozik az új tűz fényében, Krisztus világosságában. Idővel a minden héten tartott tűzszentelés elmaradt, csak húsvét éjjelén őrizték ezt a kora-keresztény hagyományt.

A keresztény térítések során új elemet hozott a germánok ősi szokása, hogy tavaszpont idején Ostarának, a tavasz istenének és Balduinnak, a fény istenének nagy máglyát gyújtottak. Ezzel találkozott az ír misszionáriusok, akik a germán hagyománynak keresztény tartalmat adva azt megőrizték. Az ír szerzetesek révén került el a szokás Rómába, ahol az ókeresztény tűzszentelési szertartás felújításaként része lett a nagyszombati vigliának. Mindez a VII–VIII. században történt. A szertartás folytatása, a megszentelt tűzről vett fény bevitele a templomba a gallikán liturgiákban gyökerezik. A pap a templomon kívül gyújtott tűzről háromágú gyertyatartó gyertyáit gyújtotta meg, ezt vitte be a templomba, s erről gyújtotta meg a húsvéti gyertyát is. A hármas gyertya (triangum, Szentháromság-szimbólum) használata egyben tiltakozás is volt az ariánusok Szentháromság-tagadó tanításával szemben. Ennek továbbfejlesztésé-
ként gyertyatartóként háromágú nádszálat használtak: a gyenge nádszál Krisztus emberi, a három gyertya isteni természetét jelképezte. Hasonló elem a bizánci liturgiában is létezik: a pap a húsvét éjjeli szertartást háromágú gyertyatartóval (trikirion) a kezében végzi. Az Antiochiához és Kappadókiához kötődő korai liturgiákban a tűzszentelésnek ilyen szokása nem alakult ki. Talán azért, mert a területen sokáig erősen éltek éppen a tűzzel és fényvel kapcsolatos pogány misztériumvallások, elsősorban a Mithrasz-vallás, s nem volt cél, hogy ezek hagyományai a kereszténységben tovább éljenek. Éppen az örmény egyház történetéből tudjuk, hogy még az V–VI. században is komoly harcot kellett folytatni az említett pogány szokások ellen (pl. az arzoni zsinat 410-től a mazdaizmussal szemben lépett fel). Általában a keleti liturgiákban a fény-szertartás a viglia-misének megelőző zsolozsmába épül be. Az örmény nagyszombati imaórákban a negyedik olvasmány után gyúlnak ki a templom fényei az „*Ajszor harjav ...*” ének hangjainál. Ismereteim szerint szabadtéri tűzgyújtás csak az etióp liturgiában szerepel nagyszombat este.

A fény ünnepének másik fontos eleme a húsvéti gyertya. Használatáról már a IV. századtól tudunk, a VII. századtól lett általános a használata nyugaton. A szentélyben álló nagyméretű gyertyát a diakonus gyújtotta meg a háromágú gyertyatartóról, majd ünnepélyes énekkel köszöntette az új fényt, a húsvétot. A „*Laus cerei*” (a gyertya dicsérete) szövegét kezdetben a diakonus szabadon alakította, de a 495 körül keletkezett szertartáskönyv, a *Sacramentarium Gelasianum* már leírt formában is megőrzött ilyen szöveget. Ebből alakult ki —gallikán hagyományként— a VII. századtól a nyugati liturgiában máig is használatos „*Praeconium Paschale*”, a húsvéti misztérium ünnepélyes kihirdetése. (Kezdő

szaváról *Exsultet*-nek is nevezik.) Csodálatos dallama és mély értelmű, jelképekkel teli szövege máig is a liturgikus irodalom és ének egyik legértékesebb darabja. Újabbán magyarul felhangzó dallama és szövege nem a legszerencsésebb.

A húsvéti gyertya bőséges szimbólumrendszeréből csak néhány elem: a pusztában vándorló választott nép előtt vonuló felhőoszlop, az önmagát feláldozó, az embereknek világosságot hozó Krisztus, a Szentlélek kinyilatkoztatása a Jordán folyónál Jézus keresztelesekor, stb. A pap a keresztvíz megáldásakor a húsvéti gyertyát belemártja a vízbe, s maga a keresztelezés is a húsvéti gyertya fényénél történik. A gyertyára vésett jelek (kereszt, évszám, alfa-omega) szintén külön-külön jelképi tartalommal bírnak. A húsvéti gyertya áldozócsütörtökig, azaz Jézus mennybemeneteléig (újabbán pünkösdig) áll az oltár mellett.

A húsvéti fényszimbólika számos egyéb elemének bemutatása még egy nagyobb tanulmány kereteit is meghaladná. Formai elemek, külsőségek, de közös a gondolati tartalmuk: az ünnep köszöntése, s a húsvét misztériuma: „*Kriszdosz harjar i merreloc*” — „*Krisztus feltámadt halottaiból!*”

Guzsik Tamás

(Megjelent az *Ararát* VI/4. 2000. április 30-i számában)

A fényeshét a keleti liturgiában

Néhány éve már bemutattam a *Magyar Egyházzene* hasábjain *Damaszkuszi Szent János húsvéti kánonját*. Ez a feltámadási kánon az „ünnepek ünnepélye”, a csúcs-liturgia a keleti szertartásban. Pedig nem eucharisztikus liturgia, hanem „csak” utrenye, reggeli zsolozsma, amelyet azonban ez alkalommal húsvét éjfelén végzünk. A feltámadási szertartástól kezdve a szentély királyi ajtaja negyven napon át nyitva marad, ez azt jelzi, hogy föltárult előttünk a mennyország ajtaja. Ezzel indul útjára a fényeshét, húsvét hete. Pontosabban nyolcada, hiszen Tamás-vasárnapkal zárul. E nyolcad első napja, maga *húsvétvasárnap* egyik oldalról még a „hét első napja”, „szombat után az első” nap, másik oldalról azonban már a *nyolcadik nap*, a teremtés világkorszaka után a végidőig terjedő korszak nyitánya, s a fényeshét nyolc napja is ezt a végidei jelleget domborítja ki.

Ezen a héten a megszokott évközi liturgia szinte minden mozzanatában megváltozik, a Feltámadás felfoghatatlan titkával telített. Vasárnap reggel nincs utrenye, hiszen azt éjszaka már elvégeztük. A feltámadási kánon azonban át- meg átszövi a liturgia minden megjelenési formáját. Az *eucharisztikus liturgia*, Aranyszájú Szent János „isteni szolgálata”, magyarul: a szentmise a *feltámadási tropár*, a húsvéti diadalének háromszoros éneklésével kezdődik: „Feltámadt Krisztus halottaiból, legyőzte halállal a halált és a sírban lévőknek életet ajándékozott.” A tropár nemcsak a történelmi tényt rögzíti, hogy a feltámadás megtörtént, hanem utal a megváltás titkára: „halálra szánt” létünk „minuszait” Krisztus csakis a halál negatívumának vállalásával tudta „törölni” (minusszor